

Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu

Nastavno-naučnom veću

Nastavno-naučno veće Filozofskog fakulteta na svojoj sjednici imenovalo me je za jednog od recenzenata rukopisa „**International Thematic Proceedings**“, Zbornika radova sa 11. međunarodne konferencije „*Dani primenjene psihologije*“, koja je održana na Filozofskom fakultetu u Nišu, septembra 2015. godine, u organizaciji Departmenta za psihologiju, Filozofskog fakulteta, Univerziteta u Nišu. Poslije proučavanja radova koji su meni povjereni na recenziranje, podnosim sledeću

RECENZIJU

Zbornik radova obuhvata 12 radova grupisanih u 4 tematske oblasti – Edukacijska psihologija, Klinička psihologija i psihoterapija, Individualne razlike i Istraživanja afektivne vezanosti. Jedanaest radova je istraživačkog tipa, a jedan rad je pregledni rad. Radovi su napisani na engleskom jeziku.

Oblast Edukacijske psihologije obuhvata 4 istraživačka rada. Rad „**Konfliktne situacije u školi: Kako agresija i hostilnost igraju zajedno?**“ [*„Conflict situations at school: how do aggression and hostility play together?“*] bavi se temom individualnih reakcija na konfliktne situacije u školskom okruženju, koje su procenjene bugarskom verzijom Upitnika socijalnih problema. Različiti tipovi destruktivnog (direktna i indirektna agresija, povlačenje) i pro-socijalnog ponašanja razmatrani su u vezi sa unutrašnjim činiocima. Hostilnost je operacionalizovana Upitnikom aspekata hostilnosti, sa ciljem da istraži ulogu kognitivnih faktora u aktiviranju i sprečavanju agresije. Uzorak je obuhvatio 302 učenika uzrasta 12 -16 godina, od kojih je 142 dječaka i 160 djevojčica. Rezultati istraživanja ukazuju na agresiju kao najmanje poželjnu reakciju u konfliktnim situacijama, ali i značajno više zastupljenu kod dječaka. Povlačenje kao reakcija smanjuje se sa uzrastom za ispitanike oba pola. Spremnost na pro-socijalno djelovanje ima nepravilan obrazac pada. Rezultati ukazuju na značajnu pozitivnu korelaciju agresije sa hostilnošću, impulsivnošću i uznemiravanjem. Hostilnost i impulsivnost predstavljaju prediktore agresivnosti. Autor dobijene rezultate diskutuje u odnosu na ranija istraživanja agresivnosti i rješavanja konflikata.

Rad „**Kreativnost i anksioznost studenata različitog školskog uspjeha**“ [*„Creativity and anxiety of students with a different success in school“*] istražuje kreativnost i anksioznost kao

kompleksne fenomene, sa ciljem utvrđivanja postojanja značajnih razlika u izraženosti kreativnosti i anksioznosti među učenicima sa različitim školskim postignućem uzimajući u obzir polne i razlike u sibling sistemu. Uzorak je obuhvatio 132 učenika završnih razreda osnovne škole, uzrasta 13-14 godina. Korišteni su Test alternativne upotrebe, kao mjera divergentnog mišljenja, Racionale SPA kao mjera tendencije ka originalnosti i Inventar STAI-S i STAI-T za mjerenje anksioznosti. Dobijeni rezultati ukazuju na odlične učenike kao kreativnije i sa manje izraženom anksioznošću. Nema značajnih razlika u izraženosti opšte anksioznosti među učenicima sa različitim postignućima. Učenice su kreativnije i sa izraženom tendencijom ka originalnošću, a originalnosti su skloniji i učenici sa dva siblinga u odnosu na jedince. Učenici sa dva i više sibling pokazuju bolja školska postignuća u odnosu na djecu jedince i djecu sa jednim siblingom. Dobijene rezultate autor smatra podsticajnim za razvoj modernih pristupa u obrazovanju koji se neće fokusirati isključivo na znanje, već i na druge pokazatelje uspješnosti.

Rad **“Relacije između empatije i altruizma srednjoškolaca”** [*“The relationship between empathy and altruism in secondary school students”*] usmjerava se na istraživanje veze između empatije i altruističke orijentacije učenika, sa ciljem provjere da li su neki aspekti empatije značajni prediktori altruizma kod srednjoškolaca. Za mjerenje empatije korišten je Indeks interpersonalne reaktivnosti, koji procjenjuje četiri aspekta: Zauzimanje tuđeg stanovišta, Fantazija, Empatijska brižnost i Lična nelagodnost. Altruizam je mjeran skalom ALZAM. Uzorak je obuhvatio 120 srednjoškolaca, 60 djevojaka i 60 mladića, starosti 17-18 godina. Dobijeni rezultati ukazuju na statistički značajnu korelaciju altruizma i ukupne empatije pri čemu su najviše korelacije sa aspektima Empatijska brižnost i Zauzimanje tuđeg stanovišta, nešto niže sa aspektom Fantazija, dok sa aspektom Lična nelagodnost nema značajne povezanosti. Altruistička orijentacija može se predvidjeti na osnovu ukupne empatije srednjoškolaca, a najbolji prediktor altruizma je Empatijska brižnost, a zatim Zauzimanje tuđeg stanovišta. Prema autorima u budućim istraživanjima bilo bi poželjno ispitati povezanosti altruizma sa crtama ličnosti i motivacijom.

Rad **„Dimenzije ličnosti i indikatori mentalnog zdravlja kao prediktori akademske prokrastinacije”** [*„Personality dimensions, indicators of mental health as predictors of academic procrastination”*] bavi se predikcijom akademske prokrastinacije na osnovu osobina ličnosti i indikatora mentalnog zdravlja. Na uzorku od 250 studenata, oba pola, sa 5 fakulteta Univerziteta u Nišu primjenjeni su Zakerman-Kulmanov test ličnosti (50CC-ZKPQ), četvorodimenzionalni instrument indikatora mentalnog zdravlja (4DSQ) i skala akademske prokrastinacije (PASS). Rezultati pokazuju da su osobine ličnosti Aktivitet, Impulsivno traženje senzacija i Neuroticizam/Anksioznost statistički značajni prediktori prokrastinacije. Od indikatora mentalnog zdravlja jedino se Distres izdvojio kao statistički značajan prediktor prokrastinacije, a ispoljio je i inkrementalnu valjanost na odnos Aktiviteta i Neuroticizma/Anksioznosti sa Prokrastinacijom. Ispitanice ostvaruju više skorove na dimenzijama Aktivitet, Distres i Somatizacija, dok ispitanici postižu više skorove na dimenziji Neuroticizma. Rezultati ukazuju na povezanost materijalnog stanja i Distresa, vrste fakulteta sa varijablama Aktivitet, Impulsivno traženje senzacija, Distres, Anksioznost, Somatizacija i Prokrastinacija, kao i varijable efikasnost studiranja sa Aktivitetom i Impulsivnim traženjem

senzacija. Prema autorima, rezultati istraživanja daju smjernice za buduća istraživanja, a predstavljaju i preporuku za raniju identifikaciju osoba koje su sklone prokrastiniranju.

Oblast Kliničke psihologije i psihoterapije obuhvata 4 rada, od kojih su 3 istraživačka, a jedan pregledni rad.

Rad **"Percipirana socijalna podrška nakon dijagnoze kancera"** [***"Perceived social support after cancer diagnosys"***] predstavlja istraživanje različitih tipova percipirane socijalne podrške, klasifikovane kroz šest grupa podrške – ljudi iz bliskog porodičnog kruga (partner, roditelji, djeca) i izvan porodičnog sistema (prijatelji, oboljeli od raka i zdravstveni radnici) osoba sa dijagnozom kancera. Različiti aspekti percipirane podrške (emocionalna, informativna, instrumentalna i negativna) dobijeni su Skalom izvora socijalne podrške. Uzorak je obuhvatio 74 ispitanica i 43 ispitanika, uzrasta od 25 do 84 godine, sa različitim dijagnozama kancera, od kojih su 52,5% ispitanika bili u aktivnim tretmanima u trenutku ispitivanja, dok je njih 47,5% okončalo klasičnu formu tretmana. Dobijeni rezultati uazuju na emocionalnu podršku procenjenju kao najznačajniju, kao i značajniju podršku partnera, u odnosu na podršku ostalih članova porodice. Za informacionu podršku, pored partnera, značajne su osobe koje boluju od iste bolesti kao i zdravstveni radnici. Prema autoru, percepcija podrške drugih doprinosi kapacitetima suočavanja sa bolovanjem i oporavkom, a u suočavanju sa onkološkim bolestima, pomoć drugih iz različitih sistema podrške – porodica, prijatelji, zdravstveni radnici i ljudi sa sličnim sudbinama, potrebna je nego ikada.

Rad **"Djeca sa razvojnim smetnjama i vršnjaci redovne populacije"** [***"Children with developmental disabilities and peers from typical population"***] predstavlja istraživanje povezanosti socijalne distance djece redovne populacije prema djeci sa razvojnim smetnjama i doživljaja pripadanja školi djece sa razvojnim smetnjama. Istraživanje je obuhvatilo 58 parova djece sa razvojnim smetnjama (sa cerebralnom paralizom i intelektualnim deficitom) i djece tipične populacije koja su bila ujednačena po polu, uzrastu, školskoj spremi majki i njihovoj zapošljenosti i koja su zajedno pohađala redovnu osnovnu školu. Kao instrumenti su korišteni Bogardusova skala socijalne distance i Skala doživljaja pripadanja školi. Rezultati istraživanja pokazuju nisku socijalnu distancu djece tipične populacije i visok doživljaj pripadanja školi djece sa razvojnim smetnjama, dok je utvrđena niska negativna, ne i statistički značajna, povezanost između ovih varijabli. Prema autoru, rezultati ovog istraživanja su neposredna potvrda uspjeha inkluzivne prakse škole, na ispitivanom uzorku.

Rad **"Agresivnost adolescenata i vaspitni stilovi roditelja"** [***"Adolescent aggression and family upbringing"***] kroz teorijski okvir i istraživačke rezultate traga za ispitivanjem povezanosti vaspitnih stilova roditelja, sagledanih sa aspekta adolescenata i agresivnosti adolescenata. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 160 ispitanika, učenika srednjih škola. Za ispitivanje kvaliteta odnosa između roditelja i djece korištena je EMBU skala, a za utvrđivanje sklonosti ka agresivnim i antisocijalnim oblicima ponašanja, kao i sklonosti ka destruktivnim reakcijama, Test primarne agresivnosti T-15. Dobijeni rezultati ukazuju da sklonost agresivnim reakcijama adolescenata značajnije korelira sa vaspitnim stilovima majke, koja kao centralna figura u vaspitanju, najviše doprinosi izgradnji stavova i sistema vrijedosti djece, kao i kvalitetu

njihovih interpersonalnih odnosa. Prema autoru, dobijeni podaci bi mogli pružiti korisna usmjerenja u vaspitanju.

Rad „Savremena istraživanja u psihoterapiji – stari i novi izazovi“ [*„Contemporary psychotherapy research – old and new challenges“*] predstavlja pregledni rad koji nastoji da sistematizuje saznanja o procesima i efektima psihoterapije, usmjeravajući se na bazične praktične izazove i dileme savremenih istraživača. Predstavljene su teme metodologije istraživanja, mjerenja i evaluacije tretmana (kvantitativna i kvalitativna istraživanja, praksa orijentisana na istraživanja i mjerenje promjene) i teme efikasnosti terapije (efikasnost terapeuta, klijent kao akter psihoterapijskog procesa i različiti psihoterapijski modaliteti). Takođe su predstavljena savremena istraživanja neuronauka o promjenama u anatomiji i fiziologiji mozga pod uticajem psihoterapijskih tretmana. Autori rada ističu da je psihoterapija kompleksan fenomen. Neki od aspekata psihoterapijskog rada ostaće u domenu umjetnosti i intuicije, ali su mnogi drugi aspekti dostupni istraživanjima.

Oblast Individualnih razlika obuhvata 2 istraživačka rada.

Rad „Relacije između crta ličnosti i optimizma – pesimizma studenata“ [*„The relationship between personality traits and optimism - pessimism among students“*] donosi istraživanje povezanosti između crta ličnosti, mjerenih BFI inventarom i koncepta optimizam – pesimizam, mjerenog skalom O-P, na uzorku od 238 studenata, prosječnog uzrasta 21.61 godina. Uzorak je obuhvatio 126 studentkinja i 112 studenata. Dobijeni rezultati ukazuju da su crte ličnosti Neuroticizam, Ekstraverzija i Prijatnost značajni prediktori Optimizma i značajni, ali obrnuti prediktori Pesimizma. Neuroticizam je najsnažniji prediktor, ali je njegov parcijalni doprinos Optimizmu obrnuto srazmjeran, a direktno srazmjeran Pesimizmu. Doprinosi Ekstraverzije i Prijatnosti su obrnutog smijera. Prema autorima, rezultati daju mogućnost predviđanja očekivanja studenata u pravcu pozitivnih ili negativnih ishoda, na osnovu tri od pet crta ličnosti. Preporuke za naredne studije odnose se na uvođenje drugih inventara ličnosti, kao i uzorke različitih uzrasta.

Rad „Neke psihometrijske karakteristike Skale životnih pozicija (LPS) na srpskom i makedonskom uzorku“ [*„Some of the psychometric characteristics of the Life Position Scale (LPS) on Serbian and Macedonian sample“*] predstavlja provjeru psihometrijskih karakteristika Skale životnih pozicija na srpskom i na makedonskom uzorku. Za potrebe istraživanja skala je prevedena i adaptirana za upotrebu na srpskom i na makedonskom uzorku. Uzorak je bio prigodan u obe zemlje. Uzorak iz Srbije činilo je 142 ispitanika oba pola iz Niša, starost se u ovom uzorku kretala od 18 do 43 godina. Makedonski uzorak činilo je 100 ispitanika iz Skoplja takođe oba pola, starost ispitanika se kretala od 18 do 45 godina. Dobijeni rezultati pokazuju da skala posjeduje zadovoljavajući nivo pouzdanosti na oba uzorka ($\alpha > 0.7$). Faktorska struktura na srpskom uzorku, daje četiri faktora, objašnjavajući 65.17% varijanse, ali se stavke ne raspoređuju u skladu sa teorijskim očekivanjima. Na makedonskom uzorku skala posjeduje adekvatnu faktorsku validnost, a četiri ekstrahovana faktora objašnjavaju oko 53.09% varijanse. Prema autoru, rezultati govore u prilog upotrebljivosti skale na uzorku iz Makedonije, dok je faktorska validnost na srpskom uzorku upitna, te su potrebne dodatne analize.

Oblast Istraživanja afektivne vezanosti obuhvata 2 istraživačka rada.

Rad **"Transfer afektivne vezanosti medijacijom URM-a"** [***Attachment transfer through mediation of IWM***] provjerava novi model transfera vezanosti u adolescenciji, kroz promjenu u hijerarhiji vezanosti koja nastaje kao posljedica uticaja primarnih unutrašnjih modela (URM-a) na snagu vezivanja za sekundarnu figuru, preko URM-a te sekundarne veze. Model je obuhvatio hipoteze: 1) što je veća snaga vezivanja za primarnu figuru, veći je transfer vezivanja; 2) što je veće osjećanje lične vrijednosti u primarnoj vezi, veći je i transfer vezivanja. U svrhu testiranja modela, istraživanje je sprovedeno na uzorku od 310 adolescenata, starosti od 14 do 19 godina. Upitnik DAR je korišćen za ispitivanje URM-a sebe i drugog u svakoj od sledećih relacija: sa majkom, sa ocem i sa najboljim prijateljem; upitnik ROK je upotrebljen da se ispita osjećanje lične vrijednosti u navedenim relacijama. Snage vezivanja za navedene osobe su ispitane modifikovanim upitnikom WHOTO. Hayes-ov statistički model moderirane medijacije je upotrebljen kao metod analize. Neki rezultati potvrđuju model, a snaga vezivanja za oca i osjećanje lične vrijednosti u odnosu sa majkom jačaju transfer vezanosti od roditelja prema najboljim prijateljima, medijacijom URM-a.

Rad **"Razlike u dimenzijama afektivne vezanosti i tipovima ljubavi kod studenata koji su u proksimalnoj vezi i onih koji su u vezi na daljinu"** [***Differences in dimensions of affective attachment and love types among couples in proximal relationships and those in long-distance relationships***] predstavlja istraživanje povezanosti dimenzija afektivne vezanosti i tipova ljubavi u odnosu na tip veze (proksimala veza i veza na daljinu), kod studenta različitih fakulteta Univerziteta u Nišu. Uzorak je prigodan, čini ga 169 studenata, od toga 136 (80,5%) ženskih i 33 (19,5%) muških ispitanika. Za potrebe istraživanja korišteni su ECR-R – Experience in close Relationships i LAS – Love Attitudes Scale. Rezultati pokazuju da nema statistički značajnih razlika u stepenu izraženosti dimenzija partnerske afektivne vezanosti i tipova ljubavi zavisno od tipa veza. Kod oba tipa veze, s jedne strane uočene su korelacije između dimenzije Anksioznosti i Manie, a s druge strane između dimenzije Izbegavanje i tipova ljubavi Eros, Ludus i Agape. Ispitanice ostvaruju više skorove na dimenziji Pragma, a ispitanici na dimenziji Agape, i to na poduzorku oba tipa veze. Prema autorima, istraživanje ukazuje na nepostojanje statistički značajne razlike u stepenu izraženosti dimenzija afektivne vezanosti i tipova ljubavi u zavisnosti od tipa veze. Polne razlike postoje i u stepenu izraženosti mjera afektivne vezanosti i tipova ljubavi, što upućuje na kulturološki uticaj na ponašanje u vezi.

Radovi čiji sam recenzent pripadaju različitim oblastima, donose naučne i inovativne istraživačke koncepte, originalna istraživanja i kvalitetne zaključke, pa ih preporučujem za objavljivanje.

S poštovanjem,

25.5.2017.

Docent dr Aleksandra Hadžić